

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Michaël 2006

Cultische gewaden

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
10e jaargang nr. 4, Michaël 2006

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
De Michaëlstijd 1
Cultische gewaden 2
De twaalf apostelen IV 14
De zondagsdienst voor de kinderen 17
In gesprek met Lisette Buisman-Walbeek 22
Bestuur en instellingen 24
Berichten uit de gemeenten 26
Allerlei 27
Boeken 30
Internationaal 32
Aankondigingen 35
Gestorvenen 36

Redactie

Bastiaan Baan, Jolanda van Dam,
Marianne de Nooij

Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 035-6565556 bgg 020-4415050
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij De Appelbloesem Pers, Amsterdam

Kopijdata:

Adventnummer: 15 oktober 2006
Paasnummer: 15 februari 2007
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl) of op diskette
(Word of Wordperfect), voorzien van
correspondentieadres en telefoonnummer.
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te
plaatsen.

Illustratie omslag:

Rogier van der Weyden, 'Michaël als weger
van zielen'

De Christengemeenschap
in Nederland en België
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=Zondagsdienst voor de
kinderen, Info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144, bgg 0229-
242121, M zo 10, do 10, za 8 (info), K zo 9

Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769

M zo 10, di 7, wo 8, do 9, za 9, K zo 9.30

Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Mortsels, 03-8305860

M zo 10, wo 7, do 10 (info), vr 9.30, K zo 9.15 (info)

Arnhem, Brugstraat 5, 026-4433953/0575-516470

M zo 10 (info), do 9.30 (info), K zo 9.30 (info)

Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898

M zo 10.15, wo 10, do 8, vr 10.30 (info),

K zo 9.30

Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-531685

M zo 10.30, do 9.30, K zo 10

Eindhoven, Dorpstraat 122, Veldhoven, 040-2451134

M zo 10.45 (info), wo 9.30, vr 9.30, K zo 10 (info)

Het Gooi, Leeuwenlaan 40, 's-Graveland 035-6935774

M zo 10 (info), K zo 9.30 (info)

Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059

M zo. 10.30 (info), do 10 (info), K zo 10 (info)

Leeuwarden, Droevendal 9, 058-2151708

M zo 10.15 (info), do 9.15 (info), K zo 9.45 (info)

Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459

M zo 10.30 (info), za 10.30 (info), K zo 10 (info)

Meppel, Catharinastraat 44, 0522-259020

M zo 10.15 (info), K zo 9.45 (info)

Middelburg, Lange Noordstraat 62, 0118-591628

M zo 10 (info), K zo 9.15 (info)

Rotterdam, Lumeystraat 33, 010-4662586

M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10

West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda, 076-5656025

M za 9.30 (info)

Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173

M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za. 9, K zo 9.45

Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-541288, bgg 0575-

528875 M zo 10.30 (info), do 9.15 (info), za 9 (info)

K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506

Groot Hertoginnelaan 4, 2517 EG Den Haag

E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl

Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Dit Michaëlnummer van In beweging is een echt themanummer over cultische gewaden geworden; het thema wordt niet alleen uitgewerkt in de eerste paar hoofd-artikelen, maar het kwam zo uit dat u, in het gebruikelijke interview een jaar na de priesterwijding, kunt kennismaken met onze nieuwe 'gewadenpriester' Lisette Buisman. Ook het verslag van de Landelijke Gewadendag in de rubriek 'Allerlei' mag tot het thema worden gerekend. In deze rubriek vindt u tevens een impressie van de in juni gehouden Pinksterconferentie.

De Duitse geestelijke Georg Dreissig belichtte in het tijdschrift Die Christengemeinschaft, in een artikel over de zondagsdienst voor de kinderen, de rol van de ouders; u vindt de vertaling hiervan verderop in dit nummer. Tot slot geven, in de rubriek 'Internationaal', onze man in Boston en onze man in Buenos Aires weer hun jaarlijkse overzicht van het werk van de Christengemeenschap aan de overzijde van de Atlantische oceaan.

Marianne de Nooij

De Michaëlstijd

In de Openbaring van Johannes lezen we hoe Michaël strijdt met de draak. De draak wordt niet vernietigd of gedood, hij wordt op de aarde geworpen. Daar gaat de strijd verder. Wij hebben te maken met krachten die van de draak uitgaan. Krachten die zich manifesteren in de wereld, in je omgeving en in jezelf. Krachten die de mens aantasten in zijn waardigheid en die hem beperken.

Maar dan, als je het kwade herkent en doorziet, kun je een standpunt bepalen en de strijd met de tegenkracht aangaan. Je kunt jezelf bevrijden van die tegenkracht en mede daardoor kun je het kwade omvormen. De weg die je op aarde gaat en die zich afspeelt tussen goed en kwaad ga je niet alleen. Michaël wijst naar Christus, die het boze herkent, de tegenstander doorziet en hem een plaats geeft.

Michaël doet een beroep op de mens en vraagt de mens of hij mee wil werken. Mee-werken: dat zegt ook de kleur van het altaar in de Michaelstijd. Elk jaar weer kun je je verwonderen over deze kleur: teer en tegelijkertijd krachtig en intensief. Soms zie je deze kleur in de natuur. Het is roze, maar wel met de gloed en de warmte van het oker. Ook in het gelaat van de mens kunnen deze kleuren in het incarnaat zichtbaar worden. De feesttijd van Michaël: het is ook de feesttijd van de mens, die zich kan bevrijden van het kwaad en die het goede op aarde kan bewerken.

Gerjan Wijers

Cultische gewaden

Achter de schermen zijn in de gemeenten van de Christengemeenschap, nauwelijks zichtbaar, heel wat handen aan het werk om het voltrekken van de sacramenten mogelijk te maken. In dit themanummer over cultische gewaden kijken we achter die schermen en vertellen mensen die lokaal of landelijk actief zijn over hun werk aan de gewaden. Wilma Bos schrijft in een overzichtsartikel over de betekenis van het cultische gewaad en Harry Buisman vertelt over het leven van Truus Timmermans, pionier van het gewadenwerk in Nederland en daarbuiten.

Zie, de mens

door Wilma Bos
(geestelijke, gemeente Leeuwarden)

Enige jaren geleden was er een conferentie over kleding met de titel 'Omhulling van het lichaam, onthulling van de ziel, taal van de geest'. Deze titel geeft al aan, hoeveel betekenissen kleding kan hebben. De priesterlijke gewaden zijn natuurlijk het eerste, maar ze hebben ook onthullend karakter, in heel speciale zin. Ze zijn echter voornamelijk teken, verwijzing naar iets hogers, taal van de geest. Op enkele aspecten wil ik in dit artikel ingaan, voor een grondiger bespreking zou het een boek moeten worden!

Wat hangt er zoal in de sacristiekasten? Ten eerste de gewaden, die voor iedere priester persoonlijk op maat gemaakt worden en die persoonlijk bij hem of haar horen. Dat zijn de zwarte talaar (betekent: gewaad tot de enkels), de witte alba (alba betekent wit), de stola's en gordels in acht kleuren (stola is een oude benaming o.a. voor een lange doek om de hals), de korte alba met de gepunte rand

Kast met kazuifels (gemeente Meppel)

en de baret. Verder de paarse talaar voor de doop, de rode talaar voor de huwelijkswijding en de jeugdwijding en de lichtpaarse korte alba voor de huwelijkswijding. Dan zijn er de gewaden, die in de gemeente blijven, ook wanneer de priester naar een andere gemeente verhuist: tien kazuifels of casula's (casula betekent huisje) voor de tien

Marjolijn Schuiff (gemeente Arnhem): 'Ongeveer 20 jaar geleden ben ik gewaden gaan strijken. Het was in het begin een heel geploeter om in een keer die lange alba's, die niet op de strijkplank passen, kreukvrij te krijgen en terwijl je bezig bent het zo te houden! Soms dacht ik wel eens: "dat leer ik nooit". Tegelijk ervaar ik, net als de anderen met wie ik dit werk in Arnhem samen doe, niet onder woorden te brengen gevoelens bij het eerbiedvolle omgaan met gewijde gewaden. Het geeft je verantwoordelijkheid om de dienst mogelijk te maken.'

feesttijden, zeven mantels met nog twee extra kragen en de ministrantengewaden.

Priesterwijding

Tijdens de wijdingsvoorbereiding maken de pas-sessies met de naaisters, (naast het schrijven van het rituaalboek) een belangrijk deel uit van de praktische voorbereiding op de priesterwijding. De maten worden genomen, de kandidaten moeten regelmatig op een tafel gaan staan om de lengte af te spelden, hier wordt nog wat ingenomen, daar nog wat uitgelegd, kennissen en familieleden krijgen instructie voor het naaien van de stola's en gordels. Het lijkt iets heel uiterlijks, maar het zijn belangrijke stappen onderweg naar de priesterwijding.

Ieder mens is heel anders, de een is lang en dun, de ander rond, een gordel zit bij een vrouw anders dan bij een man, en toch zijn al die individuele lichamen onderweg om dragers worden van de priesterlijke mens. Het gewone, dagelijkse, onvolkomene mag dienstbaar gaan worden aan de heilige handelingen. Ik heb dat persoonlijk als een ontroerend onderdeel ervaren van de weken vóór de priesterwijding. Dat wat innerlijk gebeurt in de wijdingsvoorbereiding mag concreet zichtbaar worden in de gewaden. Op de avond voor de eigenlijke priesterwijding, als onderdeel van de interne handelingen binnen de priesterkring, worden dan de gewaden over stoelen gelegd en door een priester, vaak één van de wijdingsvoorbereiders van het seminarie, gewijd. De volgende morgen worden

ze dan voor het eerst als priesterlijke gewaden aangetrokken en ik kan me herinneren, dat de heer Schroeder ons destijds liefdevol hielp bij het kleden, als laatste begeleidende handeling vóór de priesterwijding.

De wijdingskandidaten treden dan de kerkruimte binnen, gekleed in de talaar, de alba en de gordel. Dit beeld is uitdrukking voor het innerlijke wordingsproces dat voorafging en voor de bereidheid van de enkeling om het sacrament van de priesterwijding te ontvangen, maar ook voor de bereidheid van de al bestaande priesterkring om tegen deze kandidaat 'ja' te zeggen.

Tijdens de mensenwijdingsdienst verschijnt dit beeld (talaar, alba, gordel), wanneer de priester het credo leest. In zekere zin is hij of zij dan weer opnieuw priesterkandidaat. Door het lezen van het credo, dat wil zeggen van de geloofsinhouden, legt de priester ten overstaan van de gemeente getuigenis af deze inhouden altijd weer innerlijk levend en nieuw en persoonlijk waar te willen maken en het wordt dan ook afgesloten met 'Ja, zo is het'. Voordat de drie hoofddelen van de mensenwijdingsdienst voltrokken kunnen worden, is er door dit beeld even een herinnering aan de priesterwijding. Het credo klinkt overigens niet tijdens de priesterwijding.

De priesterwijding is een mensenwijdingsdienst met invoegsels tussen de hoofddelen, die de verschillende stappen in de wijdingshandeling omvatten. Aan de zijkant liggen de stola's klaar en er hangen zoveel kazuifels als

Jan Bruins (gemeente Amsterdam): 'Vanaf m'n veertiende ben ik van beroep etaleur en standontwerper en wijze leermeesters leerden mij de waarde van de materialen te ontdekken. Ruim twintig jaar geleden werd ik door Piet Delen gevraagd om het altaar en de gewaden klaar te maken bij het wisselen van de feesttijden. De altaarkleden laat ik wassen bij een wasserij die nog ouderwets mangelt, daardoor krijgen ze body. Wanneer ze gewoon gewassen worden, zijn ze gemakkelijk slap en flodderig. Ik vind dat dit werk, wat ik samen doe met Elisabeth van Cruisen, zorgvuldig gedaan moet worden met aandacht en liefde. Dat is trouwens bij alles wat je doet van belang.'

Lieke van Hees (2e van rechts, gemeente Eindhoven): *'Als de priester met de ministranten aan het altaar staat, moet het er goed uitzien, anders kan het afleiden. Het heeft ook met eerbied te maken. Er zijn veel zaken die maken dat de mensenwijdingsdienst in eerbied en aandacht kan verlopen en daar zijn de gewaden ook een onderdeel van. Het naaiwerk is voor mij een meditatieve aangelegenheid, vooral het handwerk ervan. Door samen met anderen mee te werken besef ik goed wat er allemaal bij komt kijken, wil er überhaupt een mensenwijdingsdienst gehouden kunnen worden.'*

er priesters op die dag gewijd worden. Voor dat het evangelie wordt gelezen wordt een handeling voltrokken als voorbereiding daarop: de celebrant legt bij ieder de stola om en er wordt uitgesproken, dat daardoor de kracht van de priesterlijke waardigheid tot uitdrukking komt. Door de stola wordt het spraakorgaan geheiligt, opdat het goddelijke woord in het menselijke woord van de priester moge doorklinken. Het evangelie dat daarna door de kandidaat wordt gelezen is de proloog van het Johannesevangelie, het evangelie van het scheppende woord, de Logos. Vandaar dat bij elk priesterlijk spreken en handelen de stola gedragen wordt, behalve dus bij het credo.

Na het offergedeelte volgt een wijdingsonderdeel, dat opgevat zou kunnen worden als een drempelovergang. De kandidaat rondt met een ja-woord zijn wording tot dan toe af, en gaat door met een nieuw leven. Daarna volgt een zegen met gewijde olie, en het plechtige omhangen van de kazuifel. Hierdoor krijgt de wordende priester, zoals de begeleidende woorden luiden, de kracht om de mensenwijdingsdienst te voltrekken.

Mensenwijdingsdienst en jeugdwijding

Eén van de eerste vragen die vaak gesteld worden, wanneer mensen de mensenwijdingsdienst voor het eerst beleven, is: wat betekent het wanneer de kazuifel of stola wordt afgedaan en weer omgedaan? De beschreven stappen in de priesterwijding kunnen inzichtelijk maken, waarom tijdens de mensenwijdingsdienst verschillende combinaties van de gewaden zichtbaar zijn, passend bij wat er op dat moment gebeurt. Rondom de evangelieverkondiging is de stola het belangrijkste: in de kleur van de feesttijd rondom het spraakorgaan gelegen, in het teken van het kruis over de adem en het hart. Bij het credo de meest 'persoonlijke' gewaden: de priester die verantwoording aflegt over zijn of haar religieuze geloofwaardigheid. En bij de drie hoofddelen van de mensenwijdingsdienst de kazuifel.

Er is nog één onderdeel van deze gewaden, dat zichtbaar kan worden, en wel een kort moment tijdens het omkleden tussen de jeugdwijding en de daarna volgende mensenwijdingsdienst, namelijk de zwarte talaar. Die is bij ons niet, zoals in vroeger jaren bij ka-

Janny Klink (gemeente Rotterdam): *'Ik vind het fijn als de alba's en de talaren prettig zitten bij de priesters, ik maak ze en verander ze tot ze voor hun gevoel goed zijn. Je werkt met heel dure stof en die wil je niet verknippen. Het moet meer dan goed zijn. Bijna alle gewaden bij ons in Rotterdam zijn vernieuwd door een groep die er voor mij was. De afgedankte gewaden werden, als ze nog redelijk goed waren, hergebruikt in aankomende gemeenten en kampen. Als ze te oud geworden zijn worden ze verzameld en verbrand.'*

Ronald du Long (Kring Zeeland, Middelburg): *'Wij huren de kerk van de Doopsgezinde gemeente in Middelburg en moeten voor elke mensenwijdingsdienst het altaar en het achterdoek opbouwen. Ook de sacristieruimte moet worden ingericht, de bloemen verzorgd en de gemeentekamer in orde gebracht. De gewaden hangen in kledinghoeken bij iemand thuis. Ik vervoer ze in een koffer naar de kerk; door het vervoer kost het strijken wel wat extra tijd en zorg. Wij hebben nu alle kleuren gewaden. Alleen de kazuifel voor de Johannestijd, een oude van een andere gemeente, is wat smoezelig en moet nog eens vervangen worden. Er zijn nu concrete plannen dat we een aparte kamer in de kerk krijgen toegewezen voor opslag, dan zullen we kasten en laden moeten gaan maken.'*

tholieke priesters, de dagelijkse dracht van de priester, maar blijft meestal verborgen onder de alba. Als teken dat er voor de jeugdwijdingen een belangrijke drempelovergang plaats heeft, die tot in het lichamelijke werkzaam is, vindt dit omkleden als onderdeel van het sacrament plaats.

Van onder de korte witte alba en de rode talaar in de kleur van de opstanding, komt het zwart te voorschijn. Bij veel mensen kan deze aanblik op dat moment een sterk gevoel, zelfs een schok doen ontstaan: hier staat de mens in al zijn sterfelijkheid. De zwarte talaar is dan

ook inderdaad in de taal van de geest het beeld van het fysieke lichaam van de mens. In deze zelfde taal kunnen ook de andere gewaden geduid worden. Bij de jeugdwijding wordt dit zwart vervolgens bekleed met de witte alba, als teken voor het door Christus met nieuwe levenskracht gesterkte levenslichaam. In de bijbel, met name in de Openbaring, is er vaak sprake van witte gewaden, meestal in samenhang met het thema van overwinning. Er klinkt dan iets toekomstigs mee, in de zin van: ...er zal eens zijn en is reeds nu. Ook Paulus spreekt hierover op meerdere plaatsen: '...omkleedt U met het wezen van de Heer Jezus Christus' (Rom. 13:14), en over het 'aandoen van de nieuwe mens' (Ef. 4:24). Er ligt een opdracht en een belofte in, iets wat we telkens weer kunnen doen, maar wat over het algemeen nu nog niet van blijvende aard is.

De stof

Is de talaar meestal van de van het dier afkomstige wol, een substantie die door zijn warmte kwaliteiten zeer verwant is met het menselijke lichaam, de alba is van een plantaardige stof: linnen met katoen. De witte gewaden die in de Openbaring genoemd worden zijn ook vaak van linnen, een stof die heel veel handelingen moet ondergaan, voordat hij geschikt is om tot stof te kunnen worden verwerkt. Zoals in het sprookje 'De blauwe bloem' (Karl Paetow: Sprookjes van Vrouw Holle) staat: gesleten, gedompeld, geroort, gerepeld, gedroogd, gebraakt, gezwingeld, gehegeld, gesponnen, geweven, gebleekt,

Kast met mantels (gemeente Meppel)

versneden, gedragen, versleten. Er is veel werk voor nodig, voordat het beeld van het met de Christusgeest doordrenkte levenslichaam kan ontstaan! Al deze gedachten kunnen opkomen bij het zien van de witte alba. Met de stola, de gordel en de kazuifel betreden we het veelkleurige gebied van het zieleleven van de mens. De kazuifel is daarbij het belangrijkste, de gordel en de stola passen zich daaraan aan. De stof is vaak zijde, waarvan de draden door de offerkracht van het insectenwezen aan de mens geschonken worden. Deze vlinderwereld heeft een intieme relatie tot het licht en zijde is dan ook de stof, die het meest gedifferentieerd en helder kleur zichtbaar maakt.

De kleuren, die aan de cultische gewaden en aan het antependium (voorhangsel van het altaar) en de ministrantengewaden te zien zijn, kunnen opgevat worden als de kleuren, die de religieuze ziel aanneemt in de opeenvolgende feesttijden. Wanneer we die zouden kunnen schouwen, zou bijvoorbeeld in de Adventstijd een zich tot de geestelijke wereld wenden de overheersende zielestemming zijn, die zichtbaar wordt in het blauw. In de Paastijd ligt het accent op het omgekeerde: geestelijke kracht stroomt naar de aarde en wordt zichtbaar in het rood. Tijdens elke mensenwijdingsdienst zijn overigens deze beide bewegingen aanwezig en worden in evenwicht zichtbaar in de wanden van de kerkruimte, de donkerder achtergrond van het altaar en in de grondkleur door het jaar heen:

het lichtpaars van de trinitarische feesttijden. Bij de mensenwijdingsdienst zijn op de kazuifel gestileerde vormen te zien, die samen met de rand vaak een andere kleur hebben dan de ondergrond, soms ook de gelijke kleur in een iets andere nuance. De vorm op de rug is vrijwel de hele tijd te zien, de andere alleen wanneer de priester zich tot de gemeente wendt. Wanneer jeugdwijdelingen in de sacristie voor het eerst de gewaden mogen bekijken, vragen ze vaak 'Wat betekent die U of die 8'? Maar vaak komen ze zelf al met een eigen interpretatie, bijvoorbeeld: die U is net een bloemkelk waar het zonlicht in stroomt, of: twee handen die zich naar de hemel wenden, of: dat lijkt wel die tekening die u maakte toen u over het leven van Jezus Christus sprak: eerst kwam hij van de hemel naar de aarde, toen stierf hij, werd weer opgewekt en daarna was er nog de hemelvaart. En die 8, die hebben wij ook gelopen met eurtmie, bij de ene helft ben je naar binnen gericht, in jezelf, dan ga je door het kruispunt en richt je je naar buiten, naar de kosmos, en zo steeds maar door. Zinnvolle gedachten en er zijn er misschien nog wel een paar aan toe te voegen.

Zie, de mens

Tenslotte nog enkele woorden over de baret, de mantel en de korte alba. De baret is van stevige, zwarte wol en is eigenlijk een teken voor de priester als ambtsdrager, niet zozeer als cultisch handelende, zoals bij de stola en de casula het geval is. In de religieuze ge-

schiedenis van de mensheid is er bij verschillende volkeren en in verschillende tijden een andere betekenis gehecht aan het in religieuze zin ontbloten of juist bedekken van het hoofd. Hier is het zo, dat de weg van en naar een sacrament met bedekt hoofd wordt gegaan en bij het voltrekken van het sacrament of de sacramentele handeling zoals bijvoorbeeld het begrafenisritueel, het hoofd ontbloot wordt. Het is ook het teken voor het menselijke Ik van de priester, die door de kracht van de wijding de sacramenten mag voltrekken, maar door de baret laat zien zich daar vanuit eigen verantwoordelijkheid heen te begeven. Vanuit dezelfde innerlijke houding wordt bij de toespraak ook de baret gedragen: het element van de verkondiging (stola) wordt verbonden met het persoonlijk aspect van de eigen verwerking en interpretatie (baret) in het teken van het vrije geestesleven.

De mantel wordt gedragen over de talaar, alba, stola en gordel heen. De kleuren en stoffen zijn dezelfde als die van de kazuifel, de kraag heeft de kleuren van de randen en figuren. Hij wordt gedragen bij de zondagsdienst voor de kinderen, bij het begrafenisritueel, de cultische dagafsluiting en de avondpreek. Dit zijn allemaal handelingen, die geen deel uitmaken van de zeven sacramenten en de mantel geeft hierbij uitdrukking aan het zegenende aspect van het priesterlijke werken. Ook kan wellicht bij deze cultische handelingen in de mantel de omhulling van de meevoltrekkende gemeente worden gevoeld. Dit laatste

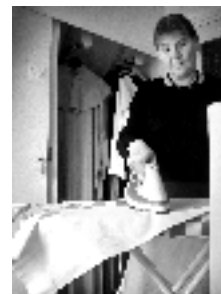
aspect mag ook meeklinken bij het omleggen van de mantel bij het credo bij de bijzondere diensten van Kerstmis, Pasen en Pinksteren. Eerder in dit artikel werd één kant van het lezen van het credo benadrukt, namelijk het verantwoording afleggen van de priester over zijn geloofsinhoud, maar dat credo is natuurlijk ook deel van het bewustzijn van de gemeente, zij het op een vrijere wijze dan voor de priester. Die verbinding van priester en gemeenteleden in de inhoud van het credo kan op die bijzondere feestdagen uitgedrukt worden in het dragen van de mantel.

De korte witte alba (ook linnen met katoen) wordt gedragen bij het biechtsacrament, de doop en de jeugdwijding en vormt door zijn puntige onderkant een soort van geleidelijke overgang naar het zwart, resp. paars en rood van de talaar eronder. Het duidt aan dat het levenslichaam wolkachtig over het fysieke lichaam heen ligt, zoals als waar beeld zo mooi te zien is bij zwarte kleding, waarover een witte kanten kraag gedragen wordt.

Toen Pilatus sprak 'Zie, de mens' had hij een goddelijk wezen voor zich, dat bekleed was met een doornenkroon en een mantel, het tegenbeeld van een koning. Op dat moment was Christus niet alleen met een menselijk lichaam omkleed, maar zelfs met een concentraat van wat in het menselijk wezen ten dode gedoemd was. In de priesterlijke gewaden mag nu het omgekeerde gebeuren: het sterfelijke wezen van de mens mag al, als vooruitblik op de toekomst, verschijnen met onsterfelijkheid omkleed.

Trees Joop (gemeente Alkmaar): 'Met de overgang van de kleine kerk in Schoorl naar de nieuwgebouwde kerk in Alkmaar (eind '93) was er veel werk te doen aan de gewaden. Voor 1993 waren de gewaden al compleet, maar in afwachting van de nieuwe kerk werden er door een groep mensen in Koedijk nieuwe ministrantengewaden gemaakt. De oude gingen later naar Instituut Scorlewald in Schoorl, waar sinds lange tijd eens per maand een mensenwijdingsdienst wordt gehouden. Onder leiding van Bep Janssen is daar toen een complete serie casula's in alle kleuren gemaakt en een nieuwe mantel voor de Michaëlstijd. Ik was, strijk en herstel gewaden en daarbij realiseer ik me dat ze bij de sacramenten worden gebruikt; in het verzorgen til je ze als het ware uit het "gewone" op.'

Clary Okken (gemeente i.o. Meppel): 'In mijn vrije tijd ben ik ooit begonnen aan een opleiding voor coupeuse en lerares modevakschool en heb toen met veel plezier textielvakken gegeven op de bovenbouw van de vrijeschool in Meppel. Meppel is een gemeente in oprichting zonder inwonende priester, maar we hebben vrijwel alle gewaden die nodig zijn. Ik heb het naaien altijd sacraal werk gevonden. Toen Siegwart Knijpenga bewindsdrager werd heb ik de kragen gemaakt. Ik was erg gespannen of het goed was, die prachtige zijde, stel je voor dat het niet goed zat. Inmiddels heb ik al vaak kunnen zien dat de kraag precies op zijn schouders blijft liggen. Weer een zorg minder.'

Truus Timmermans-Rose - Middelpunt van het gewadenwerk

door Harry Buisman

(geestelijke, gemeente Den Haag)

Als Truus iets deed, dan deed ze het helemaal, voor 200%. Halfbakken werk kon ze niet uitstaan. Met de gewaden ging ze uiterst zorgvuldig om. Een kazuifel mocht niet scheef hangen – niet bij de celebrerende priester tijdens de dienst, maar ook niet over een klerhanger in de kast. Als ze ging naaien dan werd eerst de kamer daarvoor ingericht. De werktafel werd met witte doeken bedekt, de kamer werd gelucht (Truus rookte), een beeltenis werd neergezet of opgehangen. Elk afgeknipt draadje van een gewaad dat gewijd was, werd zorgvuldig bewaard om te worden verbrand. 25 jaar was Truus het middelpunt van het gewadenwerk in Nederland en ook voor de internationale Christengemeenschap.

Hoe verliep haar leven?

Geertruida Adriana Henrica Rose (*30-4-1920 - †4-7-2000) werd geboren in een familie met veel heerooms (ooms die rooms-katholiek priester zijn), op de verjaardag van prinses Juliana, waardoor er op haar verjaardag altijd gevlagd werd. Desondanks lachte niet alleen maar het geluk haar toe. Nee, er was juist een sterke inslag in het lot nodig om het latere werken aan de gewaden voor te bereiden. Al heel vroeg werd Truus geconfronteerd met de dood, doordat kort na elkaar één van haar zusjes en haar moeder stierven. 'Ik speelde als klein kind vaak op het sterfbed van mijn moeder', zei Truus vaak. Haar vader hertrouwde, maar met haar tweede moeder kon Truus niet goed opschieten. Ze ging al snel

naar een internaat en daar had ze het niet altijd gemakkelijk. Maar wel ontstond er na verloop van tijd een hechte band met één van de zusters aldaar, mèrè Margaretha. Als Truus het moeilijk had vond ze steun en troost bij deze vrouw. Bovendien wijdde deze 'Martha' haar in in de kunst van het naaien van gewaden. De band met mèrè Margaretha bleef bestaan, ook toen Truus zich later radicaal van de katholieke kerk afwendde.

Nog twee jeugdherinneringen van Truus. Eén herinnering, die ze mij vaak verteld heeft, hangt samen met de tijd van het jaar waarin zij later zou sterven – de Johannestijd. Er werd ergens in Brabant een Johannesspel opgevoerd. Een van de spelers werd ziek en Truus werd gevraagd om in te vallen. Haar rol in het spel was die van een dienaar. Maar deze dienaar moest op een gegeven moment het af-

Louisa Vervecken (gemeente Antwerpen): 'De aandacht voor verzorging van kleding is mij eigen, ik heb daar oog voor. Het eerste gewaad dat ik heb genaaid was een alba en dat was een bijzondere ervaring. De intentie waarmee je dat doet is een stemming van zorgende aandacht. Dat rustige, gestage er aan werken is ook heel heilzaam voor mijzelf. De wijding van deze alba was voor mij een belangrijk moment, toen nam ik afscheid van wat ik zelf had gemaakt. Want de binding moet niet blijven, het komt nu helemaal ten dienste van het sacrament.'

geslagen hoofd van Johannes de Doper op een schotel naar binnen dragen. Dit heeft een ongelooflijke indruk op Truus gemaakt, die toen 13 of 14 jaar oud was. Een andere belangrijke jeugdherinnering van Truus was dat haar vader haar eens meenam naar Bayreuth, naar de Festspiele van Richard Wagner. Ongeveer in het midden van haar leven leerde Truus de antroposofie en de Christengemeenschap kennen en dat gebeurde op een voor haar zeer karakteristieke wijze. Toen haar zoon Henk schoolrijp werd, zocht ze voor hem de beste school van Den Haag en... belandde bij de vrijeschool. Toen ze voor het eerst een foto van Rudolf Steiner zag, vroeg ze: 'Wie is dat, is dat een priester?' Via de antroposofie hoorde ze ook van de Christengemeenschap. Ze zei: 'Met een kerk wil ik absoluut niets meer te maken hebben'. Maar Truus had een tè religieuze ziel; niet lang daarna belde ze toch Herman Anema, toen gemeentetegeestelijke in Den Haag, op voor een gesprek. Anema kwam ogenblikkelijk en het gesprek verliep kennelijk positief, want daarna ging Truus de diensten bijwonen, leerde ze ministreren en na verloop van tijd werd ze steeds meer een onmisbare gemeentehelptster. Er ontstond een sterke verbondenheid met Anema. Zijn dood beleefde ze mee terwijl ze in Zwitserland was. Op de betreffende ochtend ging ze met een bergbaantje naar

boven. Toen ze boven de wolken in het licht kwam, wist ze dat Anema overleden was. Ze reisde meteen terug om bij hem te waken en bij zijn crematie te zijn.

Eigenlijke opdracht

Na de dood van Anema raakte Truus in een crisis. Ze werd ernstig ziek en moest geopeerd worden. 'Ik ging door een donkere tunnel met aan het einde een licht, maar ik moest nog terug', vertelde ze. Ze kwam weer uit de crisis (het was rond haar derde maanknoop) doordat Arie Boogert, een andere geestelijke, haar vroeg om het gewadenwerk in Nederland op zich te nemen. Nu had Truus weer een doel; ze ging meteen aan de slag. Nu pas vond ze haar eigenlijke opdracht. De laatste 25 jaar van haar leven heeft Truus honderden casula's, mantels en andere gewaden genaaid voor gemeenten overal ter wereld. Als zo'n casula na ongeveer een week hard werken klaar was en voor een gemeente in het buitenland bestemd was, dan werd hij eerst zorgvuldig ingepakt in vloeiend papier, daarna in een speciale doos gedaan en vervolgens naar het postkantoor gebracht. Met een voldaan gevoel over de uitgevoerde opdracht keerde ze dan weer terug in huis.

Ook reisde Truus jaren achtereenvolgend naar diverse gemeenten – in Nederland, maar ook elders in Europa – om met mensen ter plekke aan de

Trudie van Vilsteren (Kring West Brabant, Breda): 'Sinds september 2000 houden we in Breda eenmaal per maand op zaterdag een mensenwijdingsdienst. Ik heb meegebouwd aan het altaar, het driehoektafeltje, de wierookstandaard en naaide aan het achterdoek voor het altaar dat we zelf hebben geleverd. Het achterdoek is van linnen, vijf banen van vijf meter hoog en anderhalve meter breed; we vouwen het zo op dat het niet elke keer gestreken hoeft te worden. Met eigen diensten in het vooruitzicht hadden we een bron nodig om eigen gewaden te kunnen kopen. Zo ontstond de groep 'Nijvere Bijen'. Zij maken verkoopbare spulletjes. Met ons mobiele handeltje 'De Korf' verdienden we vorig jaar zo'n 1000 euro. Van deze opbrengst kunnen we de materialen voor de gewaden aanschaffen. Van de ministrantengewaden hebben we nu alle kleuren en dit jaar zijn we begonnen met onze eerste casula.'

gewaden te werken. Wat zij ooit als kind van mèrè Margaretha geleerd had, kon zij nu aan anderen doorgeven. Niet alleen de kunst van het naaien, maar ook haar eerbied voor de verschillende stoffen, haar bewondering voor de schoonheid van de kleuren en de vormen, vooral de lemniscaat, droeg zij zodoende over op andere mensen. Zij deed het met liefde; maar als haar geduld soms erg op de proef werd gesteld, kon ze ook stampvoeten. Truus was een doener en wat ze deed, deed ze met hart en ziel. Het meevoltrekken van de sacramenten, het bestuderen van de antro-

posofie, het naaien van de gewaden, het driedelig lopen in de euritmie – Truus deed het vol overgave. Ze was dankbaar en beleefde het als een genade om te mogen werken. 'Kon ik nog maar wat doen', zei ze een week voor haar sterven. 21 jaar lang mocht ik haar 'gewadenpriester' zijn.

Wij mogen Truus heel dankbaar zijn voor alles wat zij voor het gewadenwerk in de Christengemeenschap heeft gedaan. Ik denk dat zij vanuit de andere wereld nog steeds de handen wil leiden van diegenen, die haar werk hier willen voortzetten.

De Landelijke Gewadengroep

door Marianne de Nooij

In een gespreksruimte van de Haagse Thomaskerk zitten Trees van Dijk (gemeente Den Haag) en Cokkie van Mierlo (gemeente Eindhoven) klaar voor een vraaggelofte met In beweging over het gewadenwerk in het Nederlandstalige bewindsgebied. Afgelopen jaar hebben zij, samen met Corrie Wijkhuizen (gemeente Den Haag), hun schouders gezet onder de huidige Landelijke Gewadengroep, die vanuit de synode begeleid wordt door Lisette Buisman.

Cokkie van Mierlo: 'In 1962 startte Truus Timmermans het gewadenwerk in ons bewindsgebied. Velen, ook ver buiten Nederland, leerden van haar het vak. In 1999 moest ze het werk neerleggen. De synode deed een oproep voor mensen die dit werk konden overnemen. Uit Meppel, Zutphen en Eindhoven meldden zich toen drie mensen die wel aanspreekpunt wilden zijn, maar wat het praktische werk betreft wilden ze alleen voor hun eigen gemeente gewaden blijven naaien. Dit was eigenlijk een voorstadium van de huidige Landelijke Gewadengroep. In 2002 kreeg Trees van Dijk vanuit de synode de vraag om het landelijke gewadenwerk te coördineren en contactpersoon te zijn voor de internationale Gewänderkammer.'

Trees van Dijk: 'Het maken van gewaden was voor mij nieuw, maar de vraag kwam omdat ik bezig was met het vervaardigen van omhullingen voor gestorvenen voor de periode tussen overlijden en uitvaart, zodat het proces

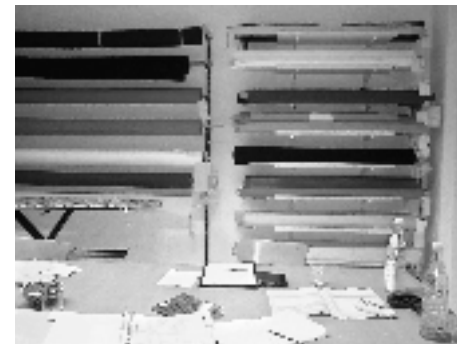

Trees van Dijk met een casula

van loslating zich ongestoord kan voltrekken. Samen met Corrie Wijkhuizen ben ik een cursus 'casula maken' gaan doen in Hamburg en we hebben meegedaan aan een cursus voor

Karin Hümmeler (Gewänderkammer) en Friedrich Hussong (gewaden-gremium)

Verzending van stoffen vanuit de Gewänderkammer

seminariestudenten over de gewaden. In Den Haag ging ik alba's naaien, stola's en gordels. En Cokkie van Mierlo gaf mij alles door wat zij van Truus had geleerd. In 2004 ontstond het idee om een landelijke gewadendag te houden in Den Haag. Zo'n dertig mensen uit veel verschillende gemeenten deden daar aan mee. Ik werd in dat jaar ook, als enige niet-Duitse, uitgenodigd voor het Gewänderkammer-Treffen in Hamburg. Toen ik daar vertelde over onze landelijke gewadendag werd er enthousiast gereageerd. De internationale Gewänderkammer verhuisde kort daarna van Hamburg naar Brettinich, nabij Dresden in het Oosten van Duitsland en kwam onder leiding te staan van Karin Hümmeler. Bij de Gewänderkammer kun je zowel stof bestellen als ook compleet vervaardigde gewaden. Het maken van gewaden voor gemeenten over de hele wereld gebeurt hier door 'Meisterschneiderinnen' uit het voormalige Oost-Duitsland, die na de hereniging van de beide Duitslan-

den geen werk meer hebben; zij ontvangen per gewaad een honorarium.'

Cokkie van Mierlo: 'In 2006 volgde de tweede landelijke gewadendag, ditmaal in de vrijeschool in Breda, waar de Kring West Brabant de mensenwijdingsdiensten houdt. Inmiddels was Lisette Buisman verantwoordelijk priester voor de gewaden geworden. Door de Kring van Zeven, de leiding van de Christengemeenschap, was zij ook gevraagd om zitting te nemen in het zojuist opgerichte internationale priester-gremium voor de gewaden, waar twee mannen en twee vrouwen uit noord (Hamburg), oost (Oost Duitsland), zuid (Zwitserland) en west (Nederland/Vlaanderen) zitting in hebben. Dit is een adviescommissie, die systematisch gaat kijken wat er nodig is, zodat niet overal eigen oplossingen gevonden hoeven worden, waardoor de eenheid – bijvoorbeeld in de kleuren – verloren gaat. Net als in de cultische teksten is eenheid van wezenlijke betekenis. En op dat gebied

Lea van Laeré (gemeente Het Gooi): 'Ik ben tot ik moeder werd kapster, manicure en visagiste geweest. Omdat ik handig ben met naald en draad en dingen graag verzorg, doe ik samen met twee anderen het sacristiewerk. Ik was de gewaden en altaarkleden en ga daar respectvol mee om. Eerst streek ik ze ook thuis, maar omdat ik katten heb kwamen er haren aan de gewaden, dus nu neem ik ze ongestreken mee naar de sacristie en strijk ze daar. Onze sacristie is een speciaal plekje, maar het is er allemaal wel heel klein en krap. Volgend jaar krijgen we een nieuwe kerk in Bussum met een grotere sacristie.'

Meike van Tienhoven-Tideman (gemeente Zutphen): 'In 1993 verhuisden we naar een huis vlak bij de Johanneskerk en al snel kwam de vraag of ik in de sacristiegroep wilde meedraaien; ik wilde graag actief zijn binnen de kerk. Na enkele jaren heb ik ook het ministreren, wat ik als puber al gedaan had, weer opgepakt. Het was fijn om zo de gewaden "van binnen en van buiten" te beleven. We hebben ons in de groep ook bezig gehouden met de manier van strijken: in de lengte of in de breedte. Omdat het verschil in onze "proefopstelling" niet overtuigend was, hebben we geen voor-schriften gegeven in het besef dat het op meerdere manieren kan.'

gaat dit gremium de Kring van Zeven dus adviseren. Langzaamaan ontstond zo met Lisette als begeleidende geestelijke de huidige Landelijke Gewadengroep. We zijn eigenlijk nog op zoek naar een echte 'Meisterschneiderin'. Kijk, de zijden gewaden, zoals de mantels, de kazuifels, gordels, stola's en kragen zijn dan misschien niet meteen eenvoudig om te maken, maar het is toch minder specialistisch coupeusewerk vergeleken met de precies op maat gemaakte zwarte wollen talaren en witte linnen alba's. Zo'n talaar is echt een technisch hoogstandje.

Trees van Dijk: 'In maart zijn Cokkie en ik op cursus geweest bij zo'n echte Meisterschneiderin, Ingrid Trede in Ratzeburg (Noord Duitsland) en dan ervaar je, vanaf het allereerste ontvouwen van de stof, de hand van de vakvrouw; tot in het kleinste detail is het technisch in orde. We hebben daar aan een kazuifel gewerkt. Die bestaat uit drie lagen: zijde, gewezen paardenhaar en melosane-katoen. De stof wordt eerst gestreken. De verstevigingsstof van paardenhaar is de meest vormvaste tussenvoering die er is, dat is al een oude traditie in kleermakersland, bijvoorbeeld bij colberts en mantelpakken. Bij het strijken kun je echt ruiken dat dit materiaal van het paard afkomstig is. De stof die je van de Gewänderkammer geleverd krijgt is minimaal, dus je moet het patroon heel exact op de stof leggen om het er goed uit te krijgen; de draadrichting is daarbij bepalend. Voor een kazuifel werk je met stevige tai-zijde uit Azië, die in Duitsland wordt geleverd. Eerst worden

kleurmonsters genomen en door meerdere mensen beoordeeld voordat de hele baal zijde wordt geleverd. Het patroon van de lemniscaat wordt op de katoenen versteviging gelegd en in z'n geheel uitgeknipt en pas daarna op twee plaatsen doorgeknipt. Dan wordt hij op de tai-zijde gelegd met de opengeknipte kanten iets naar buiten gebogen. Ingrid Trede strijkt die vorm dan vochtig zo uit dat ze net die paar millimeters die je extra nodig hebt eraan tovert.'

Cokkie van Mierlo: 'Het naaien van gewaden is voor mij anders dan met 'gewoon' naaiwerk bezig zijn. Het heeft een zeker eeuwigheidskarakter; burgerlijk naaien is veel kortstondiger. Het werk aan de gewaden heeft ook iets van een offeraspect in zich: je blijft gemakkelijk teveel met het praktische bezig. Soms zet ik in de dienst gewoon mijn bril af om niet alles te zien, want als ik iets zie wat niet in orde is raak ik uit de stroom van de dienst. Als een werkstuk klaar is dan doe je er helemaal afstand van. Ik naai in principe voor mijn eigen gemeente, maar als een gewaad naar Peru gestuurd zou worden, zou ik dat helemaal prima vinden. Veel gewaden in jonge gemeenten over de hele wereld worden gefinancierd uit de 'oud goud en zilver inzameling' van Johannes Lenz. Ik heb ook wel eens een erfstukje, dat niemand wilde hebben, meegegeven naar Lenz (adres: Alt Kladow 17, D-14089 Berlin) en kreeg een heel leuke brief terug over de liturgische uitrusting in Tallinn (Estland), kelken voor Roemenië en Colombia, gewaden voor Italië en nog veel en veel

Cokkie van Mierlo met het Kerst-antependium

meer, die dat jaar uit de opbrengst van het oude goud en zilver waren gefinancierd. Al met al ga ik nu al zo'n vijftien jaar om met de gewaden en ik ontdek nog steeds nieuwe dingen. Ik ben er echt enthousiast voor, het blijft enorm trekken.'

Trees van Dijk: 'Gewaden omhullen het persoonlijke, waardoor de oergestalte van de mens zichtbaar kan worden. In de alba wordt iets zichtbaar van het omgevormde, gereinigde levenslichaam; en ja, dat witte linnen van de alba, dat blijft een enorm gevecht met al die vlekjes en die kreukels ... Het is heel goed dat onze werkstukken gewijd worden. Bij de eerste alba die ik had gemaakt zat ik op het puntje van mijn stoel toen die voor het eerst in de dienst werd gedragen: hier hing hij wat te hoog, daar wat te laag. Sinds ik een keer bij de wijding van een gewaad ben geweest, heb ik dat niet meer. Ik geef het helemaal weg en voel me niet langer meer de direct verantwoordelijke; ik blijf natuurlijk wel gewoon doen wat er nodig is. Nu ik zelf ook minstreer beleef ik aan den lijve hoe goed het is om de

gewaden aan te doen, als een vorm waar je je in kunt voegen. Je staat bij het altaar in een zekere ring van waardigheid. Dat gaat niet zomaar in je spijkerbroek. De gewaden helpen om die ring telkens weer te scheppen, zodat het sacrament waardig kan worden voltrokken.

De Twaalf Apostelen IV

De zonen van de Donder

door Marieke Anschütz

Jacobus, de zoon van Zebedeüs

Het is zeer waarschijnlijk dat alle twaalf leerlingen uit Galilea afkomstig waren. Bij de Hemelvaart van Christus spreken de engelen hen toe 'Gij mannen uit Galilea'. Zoals Jezus contact zoekt met mensen die leven en werken op de grensgebieden van de samenleving, tollenaars en zondaars zoals ze in het evangelie worden genoemd, zo zal hij ook voor de kring van Twaalf gezocht hebben naar mensen die niet meer zo vast in het wettische leven van het jodendom stonden. In Galilea, waar langs de vele handelswegen zoveel andere culturen en religieuze stromingen voorbijkwamen, moet de openheid voor iets nieuws optimaal geweest zijn. Wat daarvoor pleit is ook de onwettische manier waarop Jezus omgaat met het probleem 'Samaritaan'. De inwoners van Samaria waren in die tijd voor rechtgeaarde Joden in feite een groep paria's, onaanraakbaren. Op vele plaatsen komen we dat fenomeen in het evangelie tegen. Het moet voor de discipelen een enorme leerschool zijn geweest toen zij 'wandelden met Christus': zij hoorden en zagen onorthodoxe dingen. Toch is de weerstand daartegen het grootst in Judea, in de buurt van de tempel, het religieuze centrum.

Voor de zonen van Zebedeüs, Jacobus en Johannes, betrof die leerschool niet zozeer hun reguliere joodse opvoeding, maar veeleer hun eigen aanleg en karakter. In de rij van leerlingen krijgen zij van Jezus een wonderlijke bijnaam: Boanerges, dat is 'Zonen van de Donder'. Wie ooit, gezeten in een tent, een onweer in de bergen meemaakte, weet dat de Germanen gelijk hadden: in donder en bliksem wonen de hoogste geestelijke machten, de engelhiërarchieën. Een daverend onweer, waarbij de donder tienvoudig weerkaatst wordt door de bergwanden en de

bliksem niet van de lucht is, maakt dat de mens zich heel klein voelt. Met die enorme krachten waren Jacobus en Johannes blijkbaar verwant. Als we die realiteit serieus nemen, worden hun merkwaardige vragen en opmerkingen wat minder vreemd.

Na de Verheerlijking op de berg besluit Jezus naar Jeruzalem te gaan. Hij trekt zoals gewoonlijk door Samaria, maar de inwoners van een bepaald dorp verzetten zich daartegen, '...omdat zijn aangezicht gericht was naar Jeruzalem. Toen de discipelen Jacobus en Johannes dit bemerkten, zeiden zij: Heer, wilt gij dat wij door ons woord vuur uit de hemel laten vallen om hen te verteren? Doch Jezus keerde zich om en bestrafte hen. En zij gingen naar een ander dorp.' (Luc.9:53). Het is alsof hij wist dat zij ertoe in staat waren, maar van deze atavistische natuurkrachten wil Jezus geen gebruik maken om aandacht voor zijn boodschap af te dwingen.

Een andere keer lijkt hun vraag ook te reiken tot in hiërarchische gebieden, maar de vorm waarin dat geschiedt wekt irritatie onder de andere leerlingen. Zij horen daarin de heel menselijke ondeugd van streven naar macht: 'Toen kwam de moeder der zonen van Zebedeüs tot Jezus, met haar zonen. Zij boog zich voor hem neer om hem iets te vragen. Hij zei: Wat wilt gij? Ze zei tot hem: Zeg, dat mijn zonen naast u mogen zitten in uw Koninkrijk, een ter rechterzijde, een ter linkerzijde. Jezus antwoordde en zeide: Gij weet niet wat gij vraagt. Kunt gij de beker drinken die ik zal drinken? Zij zeiden tot hem: Wij kunnen het. Hij zei: Mijn beker kunt gij wel drinken, maar het zitten aan mijn rechter- en linkerzijde staat niet aan mij om te beslissen.' (Matth.20:20). Als Jezus de ergernis over deze vraag opmerkt, spreekt hij tot hen allen over de macht die mensen kunnen uitoefenen op andere

mensen. 'Zo is het onder u niet. Wie onder u groot wil zijn, zij uw aller knecht. Want ook de Mensenzoon is niet gekomen om zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen.' (Matth.20:26). Niet veel later zal Jezus dit thema in een daad omzetten door de voetwassing, die alleen in het evangelie van Johannes wordt beschreven.

Het leven vanuit de elementaire sfeer van de donder, van zwaar onweer en machtige wolkenluchten doet ons denken aan Hemelvaart, het opnemen van de Herrezenen in het wolkenzijn zoals dat beschreven staat in de Handelingen der Apostelen. Kennelijk is de potentie om daarin mee te gaan wel aanwezig bij de Zebedeüszonen, maar de innerlijke kracht om daar op een 'christelijke' manier mee om te gaan, moeten zij zich nog verwerven.

Jacobus, de oudste van de twee, wordt nooit zonder zijn broeder Johannes genoemd. Zij vormen met Simon Petrus het drietal dat uitverkoren wordt om belangrijke gebeurtenissen mee te maken: de opwekking van het dochtertje van Jairo, de verheerlijking op de berg, en het waken in de hof van Gethsemane. Al kunnen zij niet de draagwijdte van wat er gebeurt bevatten, toch brengen zij iets mee in hun ziel – een grote openheid, een intuïtief weten – wat Jezus nodig heeft op deze momenten, als een spiegel waarin het zonlicht teruggekaatst wordt.

Pas in de Handelingen wordt Jacobus alleen en op zichzelf staande genoemd. Dat is bij het bericht van zijn dood: 'En omstreeks die tijd sloeg koning Herodes de hand aan sommige leden van de gemeente om hen kwaad te doen. En hij liet Jacobus, de broeder van Johannes, ter dood brengen met het zwaard.' (Hand.12:1). In de Legenda Aurea, de verzameling van heiligenlegenden van Jacobus de

'De roeping van Jacobus en Johannes, de zonen van Zebedeüs', Marco Basaiti (1510), Venetië

Voragine, wordt verteld dat zijn lichaam door vrienden naar zee wordt gebracht. Daar wordt het behoedzaam in een boot gelegd en aan de golven prijsgegeven. Door de elementen voortgedreven naar het verre Spanje, wordt het graf van Jacobus Maior in de loop der tijd het grote pelgrimsoord van Santiago de Compostella. De derde zin van de Belijdenis van het geloof, het Credo, zou door Jacobus Maior zijn ingebracht: 'Die ontvangen is door de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria'.

Johannes, de broeder van Jacobus

De tweede van de beide 'Donderzonen' heet Johannes. Waar Jacobus genoemd wordt 'de zoon van Zebedeüs', daar krijgt Johannes de toevoeging 'de broeder van Jacobus'. Voor Jacobus is de relatie tot de vader belangrijk, zoals het een oudste betaamt. Hij wordt ook altijd als eerste genoemd, dus zal Johannes de

jongste van de twee zijn geweest. De band tussen deze twee is hecht: zij worden meestal samen, als broederpaar genoemd. Met Petrus vormen zij het uitverkoren drietal dat enkele belangrijke gebeurtenissen in het leven van Jezus meemaakt.

In de kring van twaalf hoort Johannes thuis. Na Simon Petrus en Andreas wordt hij met zijn broeder Jacobus geroepen om Jezus als leerling te volgen. Als wij echter een afbeelding van het Laatste Avondmaal bekijken, zien wij een leerling die dicht tegen Jezus aan zit of ligt, in slaap lijkt het. We noemen deze leerling 'Johannes', op grond van de beschrijving in het Johannesevangelie. De naam Johannes wordt daar echter niet genoemd. Deze mysterieuze leerling 'aan de boezem van de Heer' wordt aangeduid met 'hij die Jezus liefhad'. Volgens kerkelijke traditie is hij degene die het Johannesevangelie heeft geschreven, alsmede de Apokalypse en enkele brieven. Tot op heden houdt men vast aan de idee dat deze persoon dezelfde is als de broeder van Jacobus. Gezien de inhoud van de geschriften die aan hem worden toegeschreven, moeten we echter concluderen dat deze visie niet reëel is. De achtergrond van Johannes, de zoon van de visser Zebedeüs, is een totaal andere dan die van de erudiete schrijver van wie gezegd wordt dat hij behoorde tot het college van religieuze leiders in Jeruzalem. Er moet sprake zijn van twee verschillende individualiteiten die dezelfde naam dragen.

Er heeft een oud document bestaan uit het jaar 85 van Papias van Hiërapolis, waaruit geciteerd wordt in de kerkgeschiedenis van Eusebius. Daarin wordt tweemaal de naam Johannes vermeld: de een behorende tot de Twaalf, de ander is de presbyter, de oude priester uit Efeze die Papias nog gekend heeft. Beiden noemt hij 'leerling van de Heer'. Het is deze presbyter Johannes die als jonge man onder het kruis stond, die later naar Efeze vertrok, die vervolging en marteling doorstond, die verbannen werd naar het eiland Patmos waar hij het machtige visioen

van de Apokalypse ontving, en tenslotte op hoge leeftijd in Efeze stierf.

Hoewel wij dus over deze Johannes vrij veel weten uit zijn latere leven, blijft het begin van zijn werkzaamheid in het duister. In het boekje 'Johannes de evangelist' van Johannes Hemleben wordt op heldere wijze getracht een antwoord te vinden op allerlei vragen en vermoedens rondom deze boeiende figuur. Hierin komt ook de prikkelende visie van Rudolf Steiner aan de orde, dat 'Johannes' de nieuwe naam zou zijn van Lazarus, die door Jezus 'mijn vriend' werd genoemd en door hem uit de doodsslaap werd gewekt. Iemand die zo'n zware inwijding heeft ondergaan en door Christus zelf werd opgewekt, kan niet anders dan hem 'na aan het hart liggen'. En zo wordt hij dan ook bij het Avondmaal afgebeeld door de eeuwen heen, onder de naam 'Johannes'.

Er is nog een derde Johannes in het spel. In het Sint Janshospitaal in Brugge hangt een altaardrieluik van Johannes Memling: de mystieke bruiloft van de heilige Catharina. Geknield voor de heilige maagd ontvangt zij de trouwring van haar bruidegom: het kind dat op de schoot van zijn moeder Maria zit. Aan weerszijden staan de 'trouwgetuigen': Johannes de Doper en Johannes de evangelist. Zij zijn herkenbaar aan hun attributen en op de zijluiken is de essentie van hun leven afgebeeld. Het bijzondere van dit schilderij valt pas na enige tijd op: Memling heeft deze beide individualiteiten zo geschilderd, dat het tweelingbroers zouden kunnen zijn, jong, in de kracht van hun leven. Ook op het grote drieluik van Grünewald in Colmar komen beiden voor, aan weerszijden van het kruis. Historisch gezien kan dat niet, want de Doper was reeds enige tijd daarvoor ter dood gebracht. Wat hij schildert, is een esoterische realiteit: de goede genius van Johannes de Doper werkt vanuit het dodenrijk helpend en inspirerend op de kring van Twaalf.

Tussen deze twee machtige gestalten staat Johannes, de broeder van Jacobus. Toch zijn er momenten in het evangelie waar hij duidelijk

naar voren treedt. Na de tweede aankondiging van het lijden kwamen zij 'thuis' in Kapernaüm. 'Toen zeide Johannes tot hem: Meester, wij hebben iemand die ons niet volgt, in uw Naam boze geesten zien uitsnijven, en wij wilden het hem beletten, omdat hij ons niet volgde. Doch Jezus zeide: Belet het hem niet, want er is niemand die een kracht doen zal in mijn Naam en kort daarna smadelijk van mij zal kunnen spreken. Want wie niet tegen ons is, is voor ons.' (Marc.9:38). Nog eenmaal verschijnt Johannes als individu, als hij namelijk met Petrus wordt uitgezonden om het Laatste Avondmaal voor te bereiden: 'Nu kwam de dag der ongezuurde broden waarop het paaslam geslacht moet worden. En hij zond Petrus en Johannes uit en zeide: Gaat en bereidt voor ons het Paasmaal.' (Luc.22:7). Vanaf dit Paasmaal valt een sluier voor onze blik. Het is alsof de dragers van de naam Johannes over elkaar heen schuiven. Degene die wij zien, is 'de leerling die Jezus liefhad', maar hij vertegenwoordigt op mystieke

wijze, tegelijk met zichzelf, ook Johannes de Doper en Johannes, de visser. De schilder Albrecht Dürer (1471-1528) heeft dit gegeven durven uitbeelden door dertien figuren in plaats van twaalf rondom Christus te tekenen op zijn houtsnede 'Het Laatste Avondmaal' uit 1510.

In het begin van het Johannes evangelie wordt gesproken over twee leerlingen van Johannes de Doper. Een van hen is Andreas. Wie is de andere? Zij beiden lopen over naar Jezus, op de aanwijzing van de Doper: Zie het Lam Gods. Als op het eerste christelijke Pinksterfeest het nieuwe credo ontstaat, doordat ieder van de twaalf leerlingen een zin bijdraagt, spreekt de drager van de naam Johannes de tweede zin uit: (Ik geloof) aan Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Heer. In feite zijn het maar elf zinnen, want noch Judas noch Matthias dragen bij aan het credo. Maar achter de tweede zin verrijst die andere Johannes die het vereiste twaalfstal 'vol' maakt.

De zondagsdienst voor de kinderen

Drempelbewustzijn ontwikkelen

door Georg Dreissig (geestelijke, Stuttgart)
vertaling: red.

De zondagsdienst voor de kinderen is voor ouders een hulp bij de religieuze opvoeding van hun kinderen. In het maandblad Die Christengemeinschaft (April 2006) stelt Georg Dreissig, dat de eigen houding van de ouders hierin een centrale rol speelt.

De religie van het jonge kind en de verantwoordelijkheid van de ouders

Wie de verantwoordelijkheid op zich neemt voor andere mensen, ontkomt er niet aan zichzelf te veranderen. Op z'n laatst met het naar school gaan van het eerste kind veranderen de tijdsomstandigheden voor het hele gezin. In de kleuterschool kon je nog, rekening houdend met het kind, vrij met de aan-

vangstijd omgaan, of het kleuterschoolbezoek een dag overslaan. Maar nu worden er strengere eisen gesteld. Als de bel gaat moet het schoolkind op zijn plaats zitten, elke dag weer.

Daardoor wordt het onderscheid tussen de doordeweekse dagen en de zondag heel duidelijk, en daarmee ook een opvallend verschil: tot het naleven van de doordeweekse plich-

ten worden we gedwongen, tot het naleven van zondagse plichten dwingt niemand ons. Slechts wijzelf kunnen beslissen hoe we dat willen invullen.

Het besluit om de zondagsdienst voor de kinderen te gaan bezoeken werkt rechtstreeks in op de religieuze opvoeding van het kind. Veel ouders zullen zich nog goed herinneren welke voornemens zij koesterden toen ze hun kind lieten dopen. Nu merken ze hoe moeilijk het is om te kiezen tussen uitslapen of naar de kerk gaan en hoe gemakkelijk het is om dat aan de uitslaapbehoefte over te laten. Wat ons van nature niet is aangeboren, gaat boven het reeds ontstane uit, het komt nieuw in ons bestaan binnen. Dat wordt ons niet geschonken, het wordt ons ook niet afgedwongen. We kunnen het alleen zelf actief verwerven, wat doorgaans neerkomt op: het aan onszelf ontworstelen.

Een andere vraag is die naar de regelmaat: moeten de kinderen iedere zondag, iedere twee weken of eens per maand aan de kinderdienst deelnemen? Voor elke keuze zijn er begrijpelijke redenen; dat het een kind dat wekelijks deelneemt te veel zou kunnen worden, heb ik overigens nog nooit gehoord. In de beleving van de kinderen wordt de vrije beslissing om vaak ook niet deel te nemen gemakkelijk iets van willekeur. En dan komen de vragen: als het deze zondag niet nodig is, waarom dan volgende week wel? En waarom dan überhaupt? De meest vanzelfsprekende situatie voor het kind is die van wekelijkse deelname: de zondagsdienst hoort er elke zondag bij. Bepalend is welke waarde de volwassenen toekennen aan wat er in de kinderdienst gebeurt en of het daarom dezelfde regelmaat nodig heeft als de viool- of tennisles, die als vanzelfsprekend wekelijks plaatsvinden.

Tot hier toe nam de religieuze praktijk in het leven van het kind geen aparte plaats in. Feesten en religieuze gewoonten waren ingebed in het dagelijks leven en even vanzelfsprekend als eten en slapen. Met de overstap naar het leren op school begint ook het leren over de eigen samenhang met de goddelijke wereld.

Het wordt moeilijk wanneer een kind tot dan toe geen 'riten' heeft leren kennen – geen tafelspreuk of avondgebed, geen met innerlijke betekenis vervuld vieren van feesten – wanneer het religieuze zich met het deelnemen aan de zondagsdienst niet omvormt, maar als een volledig nieuw element in zijn leven binnenkomt. Is datgene wat het kind op zondag meemaakt niet ook verankerd in zijn overige ervaringen, dan wordt de kerkgang vroeger of later tot een leugen. Wat de volwassenen van het kind verwachten, moeten zij ook van zichzelf verlangen. Op deze drempelovergang wordt aan hen de 'Gretchen'-vraag gesteld: wat heb jij eigenlijk met religie? De instelling 'ga er maar heen, dat doet je altijd goed' is met betrekking tot de zondagsdienst niet van toepassing en eerder schadelijk. Nooit zou het kind het religieuze moeten ervaren als een uiterlijk gebeuren waarbij je kunt toekijken.

Ouders met hun kinderen op weg naar de zondagsdienst in Amsterdam

Het heeft alleen dan betekenis, wanneer het de uiterlijke uitdrukking is van een eigen innerlijk streven, in dit geval met name van het religieuze streven van de ouders, waar het kind geleidelijk in binnengroeit.

Dat de volwassenen in de zondagsdienst voor de kinderen niet speciaal worden aangesproken, betekent niet dat ze overbodig zijn. In de eerste plaats vormen zij met hun deelname de zielenruimte, waarbinnen de kinderen de dienst als waar kunnen beleven. Het gaat er bij de zondagsdienst vooral om of de volwassenen daarin hun eigen religieuze streven (op)nieuw kunnen herkennen. De kinderen zouden niet zondermeer naar de kinderdienst gebracht moeten worden. Ze moeten kunnen beleven dat de volwassenen die naar de kerk gaan hen met zich meenemen. Ieder verborgen of openlijk uitgesproken 'ik heb dat niet nodig'-houding van volwassenen leidt ertoe dat het kind zelf deze houding overneemt en lijdt aan de kerkgang. Kinderlijke religiositeit kan pas dan zegenrijk werkzaam zijn, wanneer die in de religiositeit van de volwassenen is ingebed.

Wat de kinderen in de zondagsdienst meemaken

De zondagsdienst begint voor de kinderen met de ervaring dat de deur, waarachter de dienst met de ouders wordt voorbereid, voor hen nog gesloten is. Wat gaat er op dit moment daadwerkelijk in de volwassenen om? Zijn ze zich ervan bewust dat ze de dienst voor hun kinderen voorbereiden?

Door de ministrant in cultisch gewaad worden de kinderen op de drempel begroet en treden dan voor het altaar, waarop de kaarsen al branden en waarvoor de eveneens in cultische gewaden geklede priester hen verwacht. Ook de ouders zijn als medevoorbereiders in de ruimte aanwezig. Wanneer alle kinderen staan opgesteld, keert de priester zich naar hen om en voltrekt de dienst met de rug naar het altaar toe.

Deze dienst leert over de zin van het leven en hoe dat samenhangt met God. Opmerkelijk is dat tot de kinderen uitsluitend over God

wordt gesproken in de derde persoon; geen enkele keer wordt hij rechtstreeks aangesproken. De volwassenen, in de dienst is dat de priester, hebben de opgave te bemiddelen in de verhouding van de kinderen tot God. In de zondagsdienst wordt over het goddelijke wezen als een 'hij' gesproken, die echter geheel vertrouwd en nabij is. Hij wordt niet voorgesteld als iemand ver weg, maar als de geest die werkt in alle wezens van de natuur, ook in mensenzielen. Hij bezit volmacht over leven en dood, is gestorven in Christus en wordt in de mensen die hem in hun hart laten wonen weer levend.

Terwijl de priester tot hen spreekt zien de kinderen achter hem of haar de beeltenis van de geene over wie wordt gesproken. Het gaat over de tegenwoordige Christus. Even wordt door de priester op de beeltenis gewezen: 'In Hem ...' heeft zich alles wat hier wordt gezegd voltrokken.

Even verder is er sprake van leren, van mensenwerk en van de liefde die in al het werk leven brengt. In deze samenhang wordt de naam van Christus voor de tweede en laatste keer uitgesproken. Hij wordt gekarakteriseerd als 'de leraar van de mensenliefde'. De verwijzing naar het van liefde vervulde mensenwerk mondt uit in een 'gebed', wat eigenlijk meer een leidraad is voor de houding van de geene die wil bidden. De kinderen wordt, zin voor zin, een tekst voorgesproken, die ze gezamenlijk herhalen – iedere zondag woordelijk dezelfde inhoud. De kinderen leren, wanneer ze de priester naspreken, dat in het bidden de Godesgeest aanwezig is. Niet in het woord op zichzelf, maar in de ervaring van het je tot hem wenden is hij aanwezig. Dit 'gebed' van de kinderen bevat geen vragen; het is het omhulsel dat de geene, die in een stil kamertje bidt, met eigen concrete inhoud kan vullen.

In het centrale deel van de kinderdienst gaat de priester naar ieder kind afzonderlijk toe, geeft het de hand en wijst het er op dat de Godesgeest bij hem zal zijn, wanneer het Hem zoekt. Ieder kind antwoordt hier op: 'Ik

wil Hem zoeken'. Daarna ontvangt de groep kinderen de zegen, opdat datgene wat ze van plan zijn zich verwezenlijken mag. In dit ogenblik verdicht zich binnen de zondagsdienst het sterkst de ervaring van de nabijheid van het Godswezen, die zelf zijn zegen over de kinderen doet uitgaan. Er volgt een lezing uit het evangelie, een lied en daarna een kort afscheidswoord van de celebrant, waarin hij de kinderen op het hart drukt 'in goede gedachten' te behouden wat ze hebben 'gehoord, gevoeld en gedacht'.

Als het zaad opkomt

Wat nemen kinderen waar van de dienst, die zij zondag na zondag zeven jaar lang onveranderd meemaken? Wat van hetgeen ze hebben 'gehoord' dringt tot hun begrip door? Hoe leeft dat wat ze 'gevoeld' hebben in hun 'goede gedachten' voort? En wat zullen ze tijdens het voltrekken van de kinderdienst 'gedacht' hebben? In eerste instantie telt de ernst en het gewicht dat het bezoek aan de zondagsdienst voor de ouders heeft. Wanneer het voor de ouders goed is naar de zondagsdienst te gaan, zullen de kinderen deze gewoonte zonder vragen volgen.

Wat de kinderen bewust van de dienst opnemen zijn eerder de uiterlijkheden: dat iemand had gekletst, dat de priester hees was. De inhoud van wat tot hen gesproken werd, bereikt hun verstand nog niet. Ze kunnen zich achteraf nauwelijks herinneren wat voor evangelie er werd gelezen en weten wellicht niet eens meer welke kleuren de gewaden van de priester hadden. Dromend nemen ze deel aan de dienst. De woorden die tot hen gesproken werden gaan echter niet verloren, integendeel. Voor een door het aardse verstand snel begrijpen afgeschermd, rusten ze in de diepere gronden van de kinderziel, als een zaadkorrel die al is uitgestrooid, maar die pas later zal gaan ontkiemen. De woorden worden de kinderen diep vertrouwd en staan hen als wegwijzers voor hun latere zoeken ter beschikking.

De gevoelens die zich voordoen ontstaan door de concrete waarnemingen en ervaringen die met de dienst verbonden zijn: moeten wachten tot je wordt binnengelaten, aan de drempel te komen waar de zintuigwereld doorlatend wordt voor een met de aardse zintuigen niet te bereiken wereld, vanuit deze wereld vanaf het altaar aangesproken te worden, het beleven dat de plechtig-feestelijk geklede priester als vertegenwoordiger van de volwassenen spreekt en handelt in dienst van God en te voelen dat God zich naar hen toewendt, gezegend worden, het gevoel je in deze situatie passend te moeten gedragen. Dit alles samen schept een atmosfeer waarin de nabijheid van de Godesgeest Christus en zijn werkzaamheid in de mensenwereld rechtstreeks te voelen is.

Het deelnemen aan de kinderdienst doet hen ondervinden dat het religieuze, het je wendend tot de goddelijke wereld, niet vanzelfsprekend en al helemaal niet iets natuurlijks is, maar een inspanning die geleerd en beoefend wil worden (het Latijnse woord 'releger', waar het woord 'religie' van is afgeleid betekent: 'altijd weer lezen' en kan ook met 'oefenen' worden vertaald).

Waarom zou je de Godesgeest moeten zoeken?

In het begin lijkt deze godsdienstoefening heel eenvoudig te zijn: het jonge kind doet gewoon wat van hem wordt verlangd. Gaandeweg wordt het moeilijker, wanneer het bewustzijn voor wat in de dienst wordt gezegd ontwaakt en het kind de ervaring doormaakt, dat het de betekenis van het gesprokene niet begrijpt. Het puur uiterlijk meedoen bevalt steeds minder; steeds meer wordt de innerlijke overeenstemming met de dienst tot maatstaf voor de betrokkenheid.

Wordt het religieuze niet ook binnen het gezin verzorgd, dan zal het kind de vragen die de dienst oproept als een probleem gaan ervaren. Deze situatie moet zeer serieus worden genomen. Want nu komt het er op aan of de door de cultus gewekte vragen geleidelijk aan tot een nieuw waarnemen, een

dieper begrijpen van de dienst en de daarmee verbonden eigen religieuze houding kunnen leiden. Dus, of die vragen voor het beleven van de cultus vruchtbaar zullen worden, of aan dit beleven juist een einde zullen maken. Bepalend hiervoor is op deze leeftijd de houding die de volwassenen aannemen tegenover de vragen van de kinderen.

Eén ding zal het kind in de loop van de tijd met name bezig houden: dat het in positieve zin op iets moet antwoorden, waarvan de inhoud hem echter steeds raadselachtiger wordt. 'De Godesgeest zal met u zijn als ge Hem zoekt', zegt de priester en het kind antwoordt: 'Ik wil Hem zoeken'. Doet het daarmee een belofte, wellicht een die, omdat die toch voor het altaar wordt gegeven, ook in het latere leven bindt? Deze vraag mag niet onbeantwoord blijven, want anders leidt die er mogelijk toe dat het kind voor het altaar weliswaar 'ja' zegt, maar het liefst 'nee' zou willen zeggen en daarmee in een gewetensconflict raakt. Wat te doen?

Zo voor de hand liggend als het lijkt om zich tot de priester te wenden voor hulp en uitleg, zou iets anders toch veel gunstiger zijn. In een gezinsgesprek, eventueel ook met de wachters erbij, kan samen de vraag in beweging worden gebracht wat het dan betekent om de Godesgeest te zoeken. Daarbij moeten de volwassenen niet menen dat het het kind zou helpen, wanneer ze voor hem de betekenis van het woord 'Godesgeest' gaan uitleggen. Nee, ze moeten de moed hebben om eerlijk te vertellen hoe en waarom zijzelf de goddelijke geest zoeken, wat ze daarbij hebben ervaren en welke betekenis voor hun eigen leven deze zoektocht heeft: dat daarin eigenlijk al het religieuze streven samengevat kan worden. Uw beschrijving laat het kind geheel vrij, maar kan hem ideeën geven voor zijn eigen verhouding daartoe.

Het resultaat van zo'n gesprek kan voor het kind het inzicht zijn, dat je heel goed met

open vragen kunt leven. Ook de volwassenen zijn nog op zoek naar de Godesgeest, niet omdat ze die kennen, maar omdat ze de Godesgeest – en daarmee zichzelf – steeds beter willen leren kennen. Het antwoord in de zondagsdienst is dus werkelijk een volledig persoonlijke aangelegenheid, het laat open hoe dat eigen zoeken vorm krijgt en waartoe het zal leiden. Er wordt geen eed gezworen, maar er wordt uitgesproken wat als kracht in de eigen wil leeft.

Wordt in zo'n gesprek duidelijk, dat het 'Ik wil Hem zoeken' telkens weer aanknoopt bij het besluit waarmee iedere mens ooit zijn weg op aarde aanving en dat steeds vernieuwt, dan zal het geleidelijk tot aarderijpheid opgroeiende kind deze woorden in toenemende mate beleven als diep uit zichzelf komend. Meer of minder bewust merkt het, dat het daarmee voorvoelend vanuit het hemzelf nog verborgen eigen hogere wezen spreekt en aan de doelen raakt die het zichzelf voor dit aardeleven heeft gesteld. Dan kan dit antwoord, in plaats van dat het hem steeds zwaarder valt, hem innerlijk oprichten en sterk maken. Daarmee verbonden kan het een gevoel krijgen voor het feit dat de religieuze oefening een belangrijke betekenis voor zijn eigen levensweg heeft, omdat die hem helpt zichzelf steeds weer opnieuw te begrijpen en te verwelijken.

En dan komt de tijd dat het kind steeds bewuster zelf de verantwoordelijkheid voor zijn religieuze leven overneemt, dat het wellicht alleen naar de kerk gaat en zijn avondgebed alleen wil zeggen. De volwassenen moeten deze losmaking toelaten. Uit de eigen ervaring van hoe moeilijk het is een goed besluit ook in daden om te zetten, moeten zij echter ook nu nog, met name door hun eigen houding, stimuleren dat de religieuze oefening verder wordt verzorgd en niet aan jeugdige gemakzucht ten prooi valt. Echter, alléén datgene wat voor de volwassene zelf belangrijk is, neemt het kind serieus.

In gesprek met Lisette Buisman-Walbeek

Mee in de stroom

door Judith van der Bend

Ruim een jaar geleden werd Lisette Buisman-Walbeek gewijd tot priester in de Christengemeenschap en uitgezonden naar de gemeente Den Haag. Oud-redacteur Judith van der Bend zocht haar op voor het gebruikelijke kennismakingsinterview.

Lisette komt in 1951 in Hilversum ter wereld in een warm en gezellig gezin, zoals ze zelf zegt. Later wordt er nog een zusje geboren. Haar vader is zeeman bij de Holland-Amerika lijn; aan boord verzorgde hij onder andere de cruiseshows en theatervoorstellingen. Lisette spreekt met wamte over hem: 'Hij was echt een self-made man, maar ook een wereldburger, hij is overal geweest.' Terwijl haar vader in zijn functie maanden van huis is, zorgt haar moeder met grote toewijding voor het gezin.

Woord en beweging

Haar lagere schooltijd brengt Lisette door in Rotterdam, de middelbare school doorloopt ze in Zeist. Hierna gaat ze in Utrecht op kamers wonen en studeren aan de Academie voor Expressie door Woord en Gebaar – tegenwoordig de Hogeschool voor Vrije Kunsten. Harry Buisman, haar latere echtgenoot, kent ze al langer en ze spreken over trouwen. Op weg naar een gezamenlijke sprookjes cursus fietsen ze langs een huis waar Harry wel zou willen wonen, het huis van mevrouw Matthijsen; zo komen ze in aanraking met de antroposofie en de Christengemeenschap (zie ook het portret van Den Haag, *In beweging* Michael 2001).

Lisette is katholiek opgevoed, maar vanaf haar tienerjaren gaat ze niet meer naar de kerk. 'Maar ik was nooit van God los', zegt ze met nadruk. Samen met Harry bezoekt ze een mensenwijdingsdienst. 'Dit klopt, in vorm en gebaar, in woord en kleur', zo vat ze haar eerste indruk samen. Ze trouwen in 1973 in Zeist:

het eerste echtpaar waarvoor Maarten de Gans de huwelijkswijding voltrekt. In december 1975 – het begin van het kerkelijk jaar – worden Lisette en Harry lid van de Christengemeenschap; hun lidmaatschap van de Antroposofische Vereniging valt gelijk met de start van het kalenderjaar: januari 1976. Lisette heeft inmiddels de Academie afge maakt en gaat als dramadocent aan het werk; eerst op een middelbare LOM-school in Utrecht, daarna aan de Vrije Hogeschool, destijds geleid door Bernard Lievegoed. Maar dan komt de Wervel op haar pad. Daar kreeg

ze les van Leen en Eva Mees. 'Ik heb altijd heel goede leraren gehad', zegt ze. Daarmee bedoelt ze niet alleen leerkrachten op de Wervel; er waren ook inspirerende docenten op de Academie, zoals Rudy Corens, docent kostuumkunde, en Teunke Hauer (de moeder van Rutger), die elementair toneel doceerde. Zij waren 'pioniers die zich door de kunst ontwikkelden'. Lisette kwam er later achter dat Teunke de 'Dramatische Kurs' van Rudolf Steiner gelezen had. 'De kunst is voor mij een middel waardoor de mens zichzelf – in vrijheid – kan leren kennen; dat wilde ik leren en deze vaardigheid wilde ik ook aan anderen doorgeven.' Tijdens haar opleiding aan de Wervel begint Harry aan de priesteropleiding in Stuttgart. Lisette wil haar studie graag afmaken, maar daarna toch weer terug naar haar vroegere vak: woord en beweging. Ze twijfelt tussen eurytmie en spraak en kiest voor eurytmie. Harry wordt in maart 1979 gewijd en uitgezonden naar Den Haag. Ze gaan boven de kerk wonen, vlakbij de eurytmie-academie. 'Zo werd ik na veel podiumervaring weer leerling en daar heb ik veel van geleerd.' Na het voltooien van deze opleiding wordt hun zoon Wijnand geboren.

Ondertussen zijn Lisette en Harry naar Land en Bosch verhuisd, waar Harry de leiding heeft over het Proseminarie. 'Dat was een heel nieuwe situatie. Harry was veel weg en ik was veel alleen met ons kind. In die tijd heb ik veel meegewerkt aan de conferenties en aan het Proseminarie: eurytmie, schilderen, boetseren, toneel: alles wat er gevraagd werd.' Daarnaast geeft ze cursussen op de Gooiling, studiecentrum voor antroposofie. Op de vraag hoe ze dat allemaal voor elkaar kreeg, zegt ze: 'Als je iets wilt, moet je zelf ook voor de voorwaarden zorgen'. Bijvoorbeeld: zo zorgt Harry een dagdeel per week voor zijn zoon; Lisette geeft dan een cursus, dat levert haar een 'eigen potje geld' op waaruit ze later weer autorijlessen kan bekostigen.

Samen met Sietske Verheijden, destijds ook student aan de Academie, richt ze het eurytmie-ensemble Klankkleur op. Dat betekent

veel voorstellingen, in binnen- en buitenland. De groep bestaat nog altijd. Het leven op Land en Bosch geeft Lisette ook een bijzondere band met de natuur: 'Daar kun je de aarde als een levend wezen ervaren. Vooral als je door de ogen van je eigen kind kijkt, dan vormt dat samen met een afgeronde eurytmie-opleiding een extra stage: als Wijnand en ik de kippen mochten voeren, liet ik ze een vijfster lopen.'

In 1989 keren ze terug naar de gemeente Den Haag. Hun zoon wordt groter en Lisette krijgt meer ruimte voor activiteiten buiten de deur. Zo gaat ze invallen als eurytmiedocent op de vrijeschool, geeft ze sprookjes- en schilder cursussen in de Haagse Christengemeenschap, bij studiecentrum de Zonneboom, enzovoort. Ook begeleidt ze sprekers bij congressen, een deeltijdbaan bij Kluwer. Verder doceert ze kostuumkunde op de eurytmie academie. 'Ik kon bijna overal op de fiets komen; anders had het niet gekund.'

Vraag

In het najaar van 1997 wordt Lisette op straat aangereden. Ze loopt een zware hersenschudding op en ligt drie uur in coma. Het herstel verloopt langzaam. 'Daarna was er een stuk verschoven op mijn ontwikkelingsweg. Ik wist dat ik een keuze moest maken. Wat was nu mijn eigenlijke doel?' Er zou een vraag op haar af komen, weet ze, maar nog niet direct. Er volgt eerst nog een periode van veel werk en buitenlandse tournees, ondermeer naar Moskou met de 12e klas.

De vraag komt uiteindelijk via het Haagse convent: zou Lisette priester willen worden? Ze is niet helemaal verrast, 'omdat kunst en religie voor mij hand in hand gaan; bovendien had ik al veel gemeentewerk gedaan: jaarfeesten voorbereiden en invallen bij de godsdienstlessen'. Ze gaat naar het seminarie in Stuttgart. 'Ik dacht, ik ga het gewoon proberen en ik zie wel of het lukt. Wat ik daar ook geleerd heb, is dat het niet altijd gaat zoals je zelf denkt.. Het is niet "ik wil", maar "het wil". Je moet zelf door de processen heen.'

Op 5 maart 2005 wordt ze gewijd en ze gaat in Den Haag aan het werk. Het feit dat haar echtgenoot nu ook haar collega is, vindt ze geen probleem. 'We werkten altijd al samen in de gemeente.' De gezamenlijke vrije tijd is wat lastiger te regelen. 'We wandelen graag samen; en als het lukt bezoeken we concerten.' Met haar plek in het Haagse convent is ze tevreden. 'We zijn alle drie zo verschillend; naast het voltrekken van de sacramenten en het gemeentewerk hebben we onze eigen accenten: Harry heeft de nodige landelijke taken; Marije (Stevens) besteedt veel tijd aan zielzorg, mijn deel ligt voorlopig bij cursussen, lessen en lezingen.' Het vermelden waard is een veertiendaagse

bijbelgroep met kinderen uit de buurt. Lisette behandelt daar het Oude Testament en Joodse legenden. Verder is Lisette lid van een gremium voor cultische gewaden, een adviesorgaan van de Kring van Zeven, en lid van de Landelijke Gewadengroep.

Op de vraag naar haar visie op de Christengemeenschap zegt ze: 'Ik zie ons kerkgenootschap niet kwantitatief, maar kwalitatief. Voor de toekomst hoop ik dat we vanuit de ouderen het nodige kunnen doorgeven aan de jongeren. Wat mijzelf betreft: ik wil graag meewerken en doen wat op mijn pad komt. Mee in de stroom en hopen dat mijn bootje niet stoot; en dan is het goed.'

Boeken

De Heer der elementen

Verkenningen in het grensgebied tussen natuur en christendom
Bastiaan Baan, Uitg. Christofoor

door Ferdie Amons (gemeente Zeist)

Zelden gebeurt het bij het lezen van een boek dat je het gevoel krijgt van volheid, troost, opgeheven-zijn; het is als een kostbaar geschenk. Dit gevoel kwam over mij bij het lezen in het boek 'De Heer der Elementen' van Bastiaan Baan. Het boek is een uitwerking van lezingen die hij eerder heeft gegeven waardoor het deels het karakter van het gesproken woord heeft behouden. Daardoor voel weer je de inspirerende verteltrant van zijn voordrachten.

In een religieuze stemming kun je momenten ervaren, de ene keer duidelijker, de andere keer vager, van de alom aanwezige Christus. Ook in het beleven van de natuur om je heen zijn er dergelijke heldere en minder bewuste ogenblikken van innig contact met het landschap, de planten, de dieren, het weer. In het godsdienstig, christelijk gemoed is je blik naar binnen gericht, ben je met jezelf in gesprek; in een wandeling door het bos ben je juist naar buiten gericht met je waarneming, komt de omgeving op je toe. Het unieke van dit boek is dat je aandacht op beide blikrichtingen gevestigd wordt. Daardoor ontstaat er in jezelf een verrassende verbinding tussen het christendom en de natuur.

Christus is in ons, maar om ons heen zijn vele wezens die er om vragen gezien te worden; zij werken in ons, zijn afhankelijk van alles wat wij doen en zeggen. Bastiaan Baan schenkt ons van die kostbare sieraden van intieme gesprekken, gesprekken met gras, riet, water, hout. 'Vandaag sprak ik niet met de dingen en de dingen spraken niet met mij. Het was stil op het eiland. Vandaag dacht ik aan de mensen en wat het gras gezegd had over de mensen. Plotseling begreep ik wat het gras had bedoeld, toen het zei dat het alleen was en dat de mensen vergeten hadden dat het bestond. Wij hebben alle dingen vergeten, behalve onze eigen dingen.[...] Het gras is een herkenning geworden. De mensen zijn een herkenning geworden. Het gras is groen. Ik heb de dingen ontmoet. Ze wachten op ons. Ze wachten totdat de mensen vragen stellen en met ze spreken.' (pag. 38).

Juist door een boek als dit krijg je het vermoeden dat de tijd van het gescheiden-gaan van de antroposofie en de Christengemeenschap – in het begin van vorige eeuw misschien nog noodzakelijk – voorbij lijkt, dat beide levensbronnen nu mogen samengaan en elkaar wezenlijk kunnen ondersteunen. Vele gezichtspunten uit de antroposofie die de auteur noemt helpen ons daarbij. De schrijver deelt met ons, zijn lezers, wat mensen waarmee hij in zijn leven contact had aan hem hebben

verteld over hun innerlijke ervaringen. Hierbij denk ik aan wat Rudolf Steiner bedoelde toen hij sprak over het verschijnen van Christus aan individuele mensen sinds de jaren dertig van de vorige eeuw.

Het stemt tot dankbaarheid dat zulke boeken verschijnen in deze tijd; zij wijzen ons met indringendheid op de noodzaak ook de natuurwezens die ons gedurig bijstaan, te herkennen en uit hun betovering te verlossen. In het perspectief van de onafwendbare neergaande ontwikkeling van de aarde is dit dringend geboden. Dit boek wil gelezen worden, tot heil van het menselijk lot en van de elementenwezens. Aan het eind van het boek wordt je met behulp van een uitgebreide literatuurlijst op weg geholpen wanneer je je binnen dit veld nog verder wilt verdiepen.

Ontvangen boeken

Waarom Jezus niet getrouwd was met Maria Magdalena - Een korte geschiedenis van het 'echte' esoterisch christendom. John van Schaik. Uitg. Christofoor.

Het esoterisch christendom is verdrongen naar de ketterse zijlijn, waar het niet thuis hoort. De geschiedenis van het christendom is aan revisie toe en hoezeer de Da Vinci Code van Dan Brown ons ook op het verkeerde been zet, het legt wel de vinger op de zere plek. Het christendom is het verhaal van de traditionele kerk en de esoterie. In een vogelvlucht vertelt dit boek het verhaal van het kerkelijk en esoterisch christendom.

Kiemen voor een spirituele cultuur - Biografische schetsen van twaalf antroposofen in de 20e eeuw. Maurits in 't Veld (red.). Uitg. Kamerling.

Begin 20e eeuw verzamelde Rudolf Steiner mensen om zich heen met wie hij concrete maatschappelijke vernieuwingen gestalte gaf. Na Steiners dood in 1925 ging deze vernieuwingsbeweging verder. In deze bundel wordt het leven beschreven van vijf vrouwen en

zeven mannen. Door deze schetsen is te bele-
ven hoe de antroposofie kan inspireren, waar-

bij ook de moeilijkheden en conflicten aan de
orde komen.

I